

FRÁSÖGN

af vetrarfundum þings Öryggis- og samvinnustofnunar Evrópu
í Vín 22.–23. febrúar 2024.

Vetrarfundur ÖSE-þingsins fór að venju fram í Hofburg-höll í Vínarborg. Helsta umfjöllunarefni vetrarfundarins var árásarstríð Rússlands í Úkraínu, stuðningur ÖSE-þingsins við Úkraínu, gervigreind og pólitískir fangar. Áframhaldandi stuðningur Bandaríkjanna við Úkraínu bar töluvert á góma auk umræðu um dauða Alexei Navalní sem lést nýverið í haldi rússneskra stjórnvalda. Af hálfu Íslandsdeildar ÖSE-þingsins sóttu fundinn Birgir Þórarinsson, formaður, Dagbjört Hákonardóttir, varaformaður, og Lilja Rannveig Sigurgeirsdóttir, auk Auður Örlygsdóttur, sérfræðings í alþjóðamálum.

Vetrarfundurinn fór fram í skugga árásarstríðs Rússlands í Úkraínu en tvö ár voru liðin frá allsherjarinnrás Rússlands sem hófst hinn 24. febrúar 2022. ÖSE-þingið hefur allt frá upphafi fordæmt innrásina harðlega og sagt hana skýlaust brot á alþjóðalögum og grunngildum ÖSE á borð við lýðræði, mannréttindi og réttarríkið. Þrátt fyrir harða gagnrýni hefur ekki náðst pólitísk samstaða um að vísa Rússlandi úr ÖSE-þinginu. Til þess þarf að gera breytingar á starfsreglum þess og þær þarf að samþykkja samkvæmt afbrigði af svokallaðri „samstöðureglu“ (e. *consensus minus one*) sem felur í sér að tvö eða fleiri ríki geta staðið í vegi fyrir að slíkar breytingar nái í gegn.

Í viðleitni til þess að hindra þátttöku rússnesku landsdeildarinnar hafa ríki brugðið á það ráð að veita rússneskum þingmönnum ekki vegabréfsáritanir til þess lands sem heldur fundinn hverju sinni og þannig komið í veg fyrir þátttöku þeirra. Sú leið hefur þó ekki verið fær í Austurríki þar sem stjórnvöldum þar í landi er lagalega skylt að veita sendinefndum aðildarríkja ÖSE og annarra alþjóðlegra stofnana sem staðsettar eru í Vín vegabréfsáritanir til landsins. Þetta hefur gert það að verkum að rússneskir þingmenn hafa tekið þátt í vetrarfundum ÖSE-þingsins í Vín, bæði þegar allsherjarinnrás Rússlands hófst í Úkraínu og eins þegar ár var liðið frá innrásinni. Sú varð þó ekki raunin í ár þar sem Rússland sendi ekki þingmenn til þátttöku á vetrarfundinn. Rússnesk stjórnvöld höfðu gefið út yfirlýsingu í aðdraganda fundarins þess efnis að líklegast myndi Rússland segja sig úr ÖSE-þinginu og að málið yrði tekið fyrir í Dúmuni, rússneska þinginu, daginn fyrir vetrarfund. Þá gerðu rússnesk stjórnvöld ÖSE-þinginu einnig ljóst að Rússland ætlaði sér ekki að greiða aðildargjöld sín til þingsins fyrir þetta starfsár líkt og á undangengnu ári en gjöldin nema um 6% af heildarframlögum til ÖSE-þingsins.

Áhrifin af þessari ákvörðun rússneskra stjórnvalda hafa verið umtalsverð á starfsemi þingsins og beindist athygli stjórnarnefndar nær alfarið að því að finna leiðir til þess að bæta fyrir þennan skort á fjármagni til reksturs þingsins. Þar kom m.a. fram að afar mikilvægt væri að ná samkomulagi um farsæla lausn þar sem fyrir lægi að samþykkja fjárhagsáætlun ÖSE-þingsins á komandi ársfundi í Búkarest í Rúmeníu í lok júní. Ef ekki næðist sátt um fjárhagsáætlunina, sem samþykkja þarf með afbrigði af samstöðureglunni, myndi það koma sér verst fyrir ÖSE-þingið og starfsemi þess. Í umræðum greindi þingmenn helst á um það hvort mæta ætti skorti á fjármagni með hækkun aðildargjalda eða hvort skera þyrfti niður í starfsemi.

Í ávarpi Helgu Schmid, framkvæmdastjóra ÖSE, í upphafi þingfundar, komu m.a. fram upplýsingar um áhrif árásarstríðs Rússlands á fjármögnun ÖSE en fjárhagsáætlun fyrir stofnunina hefur ekki verið samþykkt þriðja starfsárið í röð. Þrátt fyrir þetta ynni starfsfólk

ómetanlegt starf fyrir stofnunina og hún næði að sinna sínu mikilvæga hlutverki. Við þetta má bæta að erfiðlega gekk að skipa í lykilstöður fyrir ríkjandi starfsár, þar með talið í stöðu framkvæmdastjóra ÖSE og framkvæmdastjóra lýðræðis- og mannréttindastofnunar ÖSE (e. *ODIHR*). Töluverð óvissa er því um framhaldið. Þá má einnig geta þess að Rússland stóð í vegi fyrir því að Eistland tæki við formennsku í ráðherraráði ÖSE og því þurfti að semja um formennsku í ráðinu samhliða umræðu um fjárhagsáætlun og skipan í lykilstöður innan ÖSE. Niðurstaðan varð sú að Malta tók við keflinu og fer með formennsku í ráðherraráði ÖSE fyrir árið 2024. Ian Borg, utanríkis-, viðskipta- og Evrópumálaráðherra Möltu, ávarpaði fundinn af því tilefni og gerði grein fyrir forgangsmálum Möltu í formenskutíð sinni í ráðinu. Auk þeirra ávarpaði Wolfgang Sobotka, forseti þjóðþings Austurríkis, þingið.

Vetrarfundur ÖSE-þingsins einkenndist því m.a. af umræðu um stöðu stofnunarinnar og hvernig hægt yrði að tryggja henni nægt fjármagn svo að hún gæti sinnt hlutverki sínu til fulls. Önnur mikilvæg pólitísk málefni voru þó einnig í brennidepli. Má þar nefna neyðarástandið á Gaza vegna hernaðaraðgerða Ísraelskers á svæðinu og samskipti Armena og Asera í kjölfar innrásar Aserbaísjan í Nagorno-Karabakh. Þingmenn kölluðu einnig eftir því að kollegar þeirra frá Bandaríkjunum beittu sér fyrir því að samstaða næðist um áframhaldandi stuðning ríkisins við Úkraínu. Margir þingmanna Bandaríkjanna tóku undir þær áherslur en þó virtist ekki gæta algerrar samstöðu innan bandarísku landsdeildarinnar í þessu máli. Aðild stjórnvalda að dauða stjórnarandstæðingsins Alexei Navalní var jafnframt áberandi í umræðunni þar sem hún var fordæmd og harðlega gagnrýnd. Í upphafi þingfundar óskaði Pia Kauma, forseti ÖSE-þingsins, eftir að þingmenn vottuðu Navalní virðingu sína með einnar mínútu þögn. Barátta úkraínsku þjóðarinnar var einnig heiðruð með einnar mínútu þögn.

Birgir Þórarinnsson tók til máls í almennri umræðu um öryggi í Evrópu og um sýn þingmanna á framtíð ÖSE. Í ræðu sinni sagði hann að aukin samvinna og úrræði vegna brottnáms úkraínskra barna væri algjört forgangsmál og mikilvægt að þingmenn legðu sitt af mörkum til þess að koma á samskiptum milli aðila í Rússlandi og Úkraínu svo að tryggja mætti að börnin kæmst aftur til síns heima. Hann sagði brottnámið vera stríðsglæp og visst form þjóðarmorðs þar sem verið væri að ræna börnin framtíð sinni og sjálfsmynd. Dagbjört Hákonardóttir flutti þinginu einnig ræðu í sömu umræðu. Hún kallaði eftir skjótum viðbrögðum alþjóðasamfélagsins vegna neyðarástands í mannúðarmálum á Gaza. Hún fordæmdi aðgerðir einstakra ríkja sem fryst hefðu fjárframlög til Flóttamannastofnunar SP í Palestínu (e. *UNRWA*) og hvatti þingmenn til þess að beita sér fyrir tafarlausu vopnahléi á svæðinu.

Birgir Þórarinnsson tók þátt í fundi fyrstu nefndar um stjórnsmál og öryggismál þar sem fram fór sérstök umræða um starf ÖSE í Úkraínu á tímum árásarstríðs Rússlands. Lilja Rannveig Sigurgeirsdóttir sat fund annarrar nefndar um efnahagsmál, vísindi, tækni og umhverfismál en þar var sjónum beint að gervigreind og öryggisafleiðingum hennar í sérstakri umræðu nefndarinnar. Lilja Rannveig tók til máls undir þeim lið og fjallaði um mikilvægi þess að bregðast við nýjum veruleika með nauðsynlegu regluverki en gæta þess jafnframt að það bitnaði ekki á mikilvægri nýsköpun á þessu sviði. Hættan væri mikil og því nauðsynlegt að banna misnotkun gervigreindar sem stríddi gegn mannréttindum, persónuvernd og almennu siðferði. Þá sótti Dagbjört Hákonardóttir fund þriðju nefndar um lýðræðis- og mannréttindamál en þar voru málefni pólitískra fanga í brennidepli í sérstakri umræðu nefndarinnar með þátttöku Svjatlönu Tsíkanóskaju, leiðtoga lýðræðisafla í Belarús. Dagbjört ávarpaði nefndina undir þeim dagskrárlið þar sem hún þakkaði Tsíkanóskaju fyrir hennar óeigingjörnu og mikilvægu baráttu í þágu lýðræðis. Hún sagði atorku hennar og baráttuvilja gefa fólki von sem næði langt út fyrir Belarús og sýndi fram má mátt einnar manneskju gagnvart einræði og valdníðslu.

Íslandsdeild átti einnig fund með fastafulltrúa ÖSE í Vín, Helgu Hauksdóttur, og þá sat Birgir Þórarinsson fund með formönnum landsdeilda Norðurlanda og Eystrasaltsríkja á ÖSE-þinginu. Frekari upplýsingar um vetrarfund ÖSE-þingsins má finna hjá ritara Íslandsdeildar og á vef ÖSE-þingsins, oscepa.org.